

צג-ב

אלא, לאו, הלא כי האי גוונא בא הכתוב ללמדך, שמותר לעשר על מה שלא בא לעולם, אלא עתיד לבוא — משום עונג שבת.⁽¹⁾

רבי — מאי היא?

דתניא: כתיב "לא תסגיר עבד אל אדוניו". ובמה הכתוב מדבר:

אמר ליה רבי ינאי לרבי חייא: והא אקריון בחלמא קנה רצוין [הרי הקרוני בחלום בליל שבת זה, מקרא אחד אודות "קנה רצוין"]

רבי אומר: בלוקח עבד על מנת לשחררו הכתוב מדבר, להזהירך שאם עשית כן, לא תשתעבד בו.

ומבאר הגמרא: היכי דמי?

מאי לאו, האם לא הכי קאמרי לי משמים בחלום, שיש לקרוא עלי את המקרא [מלכים ב יח]:

אמר רב נחמן בר יצחק: כגון דכתב ליה האדון בשטר לעבדו, בשעה שקנאו מאדון אחר:

"הנה בטחת לך על משענת הקנה הרצוין הזה" — ללמדני כי לא עשיתי דבר נכון.

לכשאקחך — הרי עצמך קנוי לך, מעכשיו!⁽²⁾

אמר ליה רבי חייא לרבי ינאי: לא. אלא הכי את המקרא הזה [ישעיה מב] קאמרי לך:

ולמדך הכתוב שהוא משוחרר בשעה שקנאו האדון הזה מהאדון הקודם, ואם ברח עבד שכזה מאדונו השני — אל תסגירנו אל אדוניו שקנהו.

"קנה רצוין — לא ישבור. ופשתה כהה — לא יכבנה. לאמת יוציא משפט", ולימדוך שמשפטך אשר שפטת — אמת הוא.

משום שאסור לתרום שלא מן המוקף [הסמוך לו].

1. כן פירש רש"י, ותמהו עליו בתוספות ישנים: הרי ממקרא זה אין ללמוד אלא בשבתות וימים טובים, ואילו הסובר שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם אין חילוק בין שבתות לשאר ימים.

ועל זה אמר לו רבי חייא, שבשבתות וימים טובים, משום כבוד שבת, מותר לתרום שלא מן המוקף.

ובתוספות הקשו: מה לי שבתות וימים טובים משאר ימים? שהרי אין הקנאת דבר שלא בא לעולם ענין של איסור, עד שיש לומר שהתירה אותו התורה משום כבוד שבת ויום טוב, אלא דין הוא בדיני החלויות והקנינים, ולא שייך לחלק בין שבת לשאר ימים.

והקשו התוספות לפי שיטתם, האיך נאמר שבא הכתוב להתיר בכי האי גוונא לתרום שלא מן המוקף, והרי כיון שמן התורה יכול לעשר בשבת, למה יתרום בערב שבת שלא מן המוקף, ימתין עד שבת ויעשר מן המוקף?! וראה דבריהם בד"ה אלא מה שביארו בזה.

ועל כן ביארו התוספות, שרבי ינאי לא בא לשאול האם אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, [ושיטת רבי ינאי ורבי חייא בדין דבר שלא בא לעולם מאליה היא נלמדת], ושאלתו היתה

2. לפיכך צריך שיאמר "מעכשיו", שהרי בשטר הוא משחררו, והואיל והוא משחררו לאחר זמן

רבי מאיר — מאי היא?

דתנן: האומר לאשה: הרי את מקודשת לי לאחר שאתגיייר, או לאחר שתתגייירי, או לאחר שאשתחרר, או לאחר שתשתחררי, או לאחר שימות בעליך, או לאחר שתמות אחותיך, או לאחר שיחלוץ לך יבמך — אינה מקודשת.

רבי מאיר אומר: מקודשת, כי המקנה דבר שלא בא לעולם הרי זה קנה.

רבי אליעזר בן יעקב — מאי היא?

דתניא: יתר על כן, אמר רבי אליעזר בן יעקב:

א. תבואה המחוברת לקרקע, אינה חייבת בתרומה, הואיל ואמרה תורה גבי תרומה "ראשית דגנך", ומשמע דבר שאפשר ל"דגנו", שהוא נאסף בכרי, ולא דבר שהוא מחובר לקרקע.

הילכך אם הפריש תרומה מן התלוש על המחובר, הרי זה מפריש מן החיוב על הפטור, ולא חל שם תרומה על התלוש.

ואם נתנו לכהן — טבל הוא ביד כהן, ויכול לתרום עליה ממקום אחר, וכולו חולין.

וכמו כן לא נתקן המחובר, אלא לכשייתלש צריך לתרום עליו [רש"י קדושין סב א].

ב. אין הפירות מתחייבים בתרומות ומעשרות אלא רק כשיביאו "שליש" גידולם,

[וייתלשו], שהרי כתוב "ועשת את התבואה לשלש השנים", ודרשו חכמים: אל תיקרי "לשלש" השנים, אלא "לשליש" גידולם, ללמדך שאין התבואה עשויה ולא נגמרה מלאכתה, עד שתגיע לשליש גידולה.

אפילו אם אמר: פירות ערוגה זו תלושים, יהו תרומה על פירות ערוגה זו מחוברים [לכשיביאו שלישי, וייתלשו, כדמפרש].

או שאמר: פירות ערוגה זו מחוברים, יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושין, לכשיביאו — הפירות שעליהן הוא עושה את התרומה, או הפירות שהוא עושה אותן תרומה — שלישי גידולם, וייתלשו —

והביאו שלישי, ונתלשו — דבריו קיימין.

ומוכח שעל אף שעדיין לא נתלשה התרומה או הפירות שאותם הוא מתקן, ונמצא שאינו יכול להחיל עליהם תרומה או לתקנם עכשיו, והוי כדבר שלא בא לעולם, מכל מקום סבר רבי אליעזר בן יעקב שדבריו קיימין.⁽³⁾

רבי עקיבא — מאי היא?

דתנן: האשה שאמרה לבעלה: באיסור קונם יהיו מעשה ידי שאני עושה, לפיך — אינו צריך להפר.

רבי עקיבא אומר: יפר, שמא תעדיף עליו במעשי ידיה יותר מן הראוי לו לעשות עבורו.

התרומה לאחר זמן, ולכשיגיע הזמן "כלה דיבורו", איך הוא עושה תרומה בלא שיאמר "מעכשיו", וכמו ב"שדה זו לכשאקחנה" שאין

אם ייקרע השטר או יאבד, כבר "כלה קנינו" בשעת חלות השחרור, על פי התוספות בעמוד א. 3. ואם תאמר: כיון שבדיבור הוא מחיל את

ואם כן, אף לענין יבום נאמן הוא, הואיל והדבר עתיד להיגלות אם יחזור בעלה.⁽⁵⁾

או דילמא, טעמא דעד אחד הוא, משום דאיהו דייקא ומינסבא [האשה מדקדקת לברר קודם שתינשא לאיש].⁽⁶⁾

בעו מיניה מרב ששת: עד אחד המעיד ביבמה שמת בעלה⁽⁴⁾ — מהו להתירה ליבום על פיו?

האם טעמא דעד אחד נאמן באשת איש להתירה, הוא משום דמילתא דעבידא לגלויי לא משקרי אינשי [דבר העתיד להיגלות אין בני אדם משקרים].

5. המאירי כתב: מי אמרין טעמא דעד אחד נאמן משום דמילתא דעבידא לגלויי היא ולא משקר, וא"כ אף בזו נאמן, ואע"פ שאין עד אחד נאמן לומר מתה אשתו שישא את אחותה, אע"ג דמילתא דעבידא לגלויי היא, מכל מקום אין שם עיגון, אבל במקום עיגון, ובמילתא דעבידא לגלויי נאמן.

ולא ביאר המאירי מה עיגון יש בזה; וראה היטב בתוספות לקמן צד א ד"ה וליטעמך, שהזכירו סברא, שעד אחד נאמן לומר לפנויה מתה אחותך שישא בעלה אותך, כי יש לחוש שמא לא תמצא מי שישאנה.

6. נתקשו התוספות: מה יש להסתפק בזה, והרי בהדיא נתבאר לעיל בתחילת הפרק שכל נאמנותו של העד הוא משום חומר שהחמרת עליה בסופה, שעל כן דייקא היא ומינסבא!?

וביאר שהגמרא מסתפקת, האם מה שאנו סומכים על דייקא ומינסבא, עיקר הטעם הוא משום דמילתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי אינשי, ובצירוף דיוק אפילו קל של האשה כגון כאן שיש לומר שהיא אוהבת אותו, או דילמא עיקר הטעם הוא משום שאנו סומכים על "דייקא ומינסבא", ואם כן לא די בדיוק קל אלא בדיוק גדול, וכל שיש לומר שאינה מדייקת כל כך משום שהיא אוהבת אותו, אין אנו מתירים אותה.

ועוד הקשו התוספות, איך אפשר לומר כלל

קנינו חל אלא אם כן אמר "מעכשיו", וכמבואר בהערות לעיל!?

ביארו התוספות: ובפירות ערוגה נמי לא בעי "מעכשיו", לפי שאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט דמי, וחשוב כאילו מוסרם ליד הקונה לעמוד בידו ולקנות כשיגיע הזמן שקבע.

וחידוש השמיענו בעלי התוספות, ש"אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט", אינו רק דין בהקדש, אלא אף בתרומה.

4. רש"י. מדברי רב ששת שפשט את הספק, מבואר, שכמו כן נסתפקה הגמרא בעד אחד שאומר לאשה שהלכו בעלה ובנה למדינת הים, מת בנך ואחר כך מת בעלך והרי את מותרת להתיבם.

ואולם מדברי רש"י משמע לכאורה לא כן, שהרי בלישנא זו לא הזכיר רש"י אלא אופן זה ולא אופן של מת בנך ואחר כך מת בעליך, ואילו בלישנא בתרא הזכיר רש"י את שני האופנים "מת יבמך" ו"מת בעליך ואחר כך מת בנך".

וראה בריטב"א שפירש את עיקר הבעיא כמו רש"י וכתב "היינו בעיין לפי מאי דמשמע לקמן בסמוך" [וראה ביאור כוונתו בדברי הרב המגיה, ובהערות בהמשך]. אלא שהוסף הריטב"א, שהוא הדין יש להסתפק במת בנך ואחר כך מת בעליך וכדמוכח מפשיטותו של רב ששת, אך מכל מקום לא זו היתה הבעיה; וזו היא שיטת רש"י.

והואיל וספק הוא, היה לנו לומר לא תצא!?(7)

ועוד: האיך שנינו שהולד "ממזר", שמשמעותו הוא כי הולד מן היבם הוא ממזר ודאי, והרי ספק ממזר הוא בלבד!

כי לעומת שני עדים המעידים שמת הבן לאחר אביו, ואין האשה זקוקה ליבום, והולד ממנה הוא ממזר, הרי יש שני עדים שאומרים שמת הבן לפני הבעל, ואשתו זקוקה היתה ליבום, והולד ממנה כשר הוא?!

וכי תימא, שמא תאמר כי לא דק [דייק] התנא בלשונו, ולעולם ספק ממזר הוא.

והא מודקתני סיפא: הראשון ממזר והאחרון אינו ממזר, הרי שדייק התנא בכך, ושמע מינה כי אף ברישא דוקא קתני שהולד ממזר ודאי.

אלא לאו, שמע מינה שמשנתנו מדברת בבא עד אחד תחילה, ואחר כך באו שנים והכחישוהו, ואמרו חילוף היו הדברים.

ונמצינו למדים, כי טעמא דאתו בי תרי

ואם כן, הכא גבי יבום, כיון דזימנין דרחמא ליה [פעמים שאוהבת היא את אחי בעלה האמור להיות יבמה], לא דייקא, ומינסבא לו בלי לבדוק, ואינה נאמנת.

אמר לחו רב ששת: תניתוה, שנינו דבר זה במשנתנו, ועד אחד אכן נאמן:

דתנן: אמרו לה מת בנך ואחר כך מת בעליך, ונתייבמה, ואחר כך אמרו לה חילוף היו הדברים, תצא, והולד ראשון ואחרון ממזר.

והרי היכי דמי [מי העיד עליה בתחילה להתירה ליבום, ומי היו המכחישים]?

אילימא אם תאמר כי תרי עדים באו מתחילה, ואמרו שמת בנה ואחר כך מת בעלה, ושוב באו תרי עדים אחרים, ואמרו שחילוף היו הדברים?

אי אפשר לומר כן.

שהרי אם כן, למה תצא ממנו, והרי מאי חזית דסמכת אהני, סמוך אהני [מה ראית לסמוך על השנים האחרונים המעידים שבעלה חי יותר מאשר לשנים הראשונים המעידים שבעלה מת].

וכמבואר לעיל בגמרא, שאם לא נישאת לאחד מעדיה ואינה אומרת ברי לי מוציאין אותה ממנו כי "באשם תלוי קאי"?! ובתוספות הקשו עוד, שהרי בחזקת איסור

ליבם היא עומדת ויש לנו לאוסרה? וביארו, שהקושיא היא משום דמשמע שאפילו באופן שהיבם והיא אומרים ברי לנו שמת הבעל, אף בכי האי גוונא תצא, ועל זה קשיא לגמרא למה תצא.

שהיא מדייקת, והרי כל עיקר דיוקה הוא משום חומר שהחמרת עליה בסופה וכמבואר לעיל פח א, וכאן אין בה חומר ויכולה לחזור לבעלה [וכמבואר לקמן צה ב]?! וכתבו בתירוצם השני "הואיל ואיכא חומר

בכל שאר הנשים מדקדקת גם זו כאחרות שמורגלות לדקדק".

7. ואם תאמר, מאי קשיא להגמרא, והרי פשיטא שמספק יש להוציאה כשיש ספק דתרי ותרי,

אכהשוהו. (8)

הא לאו הכי, אם לא היו באים שני עדים להכחיש את העד האחד, היינו אומרים שמהימן העד הראשון להתירה ליבמה.

ומוכח ממשנתנו כי עד אחד נאמן ביבמה להתירה להתיבם.

ואיכא דאמר:

א. שנינו במשנה לקמן קיד ב: האשה שהלכה היא ובעלה למדינת הים, ובאה ואמרה:

מת בעלי [והיא אינה זקוקה ליבום, כגון שאין לו אח או שיש לו בנים] – תנשא.

מת בעלי [והיא זקוקה ליבום] – תתייבם.

ב. עוד שנינו במשנה לקמן קיח ב: האשה שהלכה היא ובעלה למדינת הים ובנה עמהם ובאה ואמרה:

מת בעלי ואחר כך מת בני [והריני מותרת לשוק, כי היה לי בן בשעה שמת בעלי], נאמנת.

שהרי בחזקת היתר לשוק יצאה, כי היה לה בן הפוטרה מיבום, ואף שהיא עצמה אומרת שמת בנה, ואם כן שמא מת קודם לבעלה והיא זקוקה ליבום, מכל מקום "הפה שאסר הוא הפה שהתיר". והואיל והיא זו שסיפרה

על מיתת בנה, הרי היא נאמנת לומר שמת אחר בעלה. רש"י.

מת בני ואחר כך מת בעלי [והריני זקוקה ליבום, הואיל ומת בן בעלי קודם למיתתו שלו] אינה נאמנת [להתייבם].

ג. עוד שנינו לקמן קיח ב: אין האשה נאמנת לומר מת יבמי שתנשא.

ד. שיטת הגמרא בלשון הקודמת היא, כי אף שהאשה עצמה נאמנת לומר מת בעלי, והריני זקוקה ליבום, וכמבואר במשנה שבאות ב'.

ובכל זאת מסתפקת הגמרא, שמא עד אחד אינו נאמן בה, כי עד אחד גרוע מהאשה עצמה, משום שאין סברא לומר שתשקר במזיד משום אהבתה ליבמה.

אבל במקום שיש לה לסמוך על עד האומר שאכן מת בעלה ומותרת היא להתייבם לו, שוב לא תדייק בעצמה כל כך לחקור אחר כנות דבריו של העד.

אבל לשון זו סוברת, כי יותר יש להאמין לעד זר מאשר להאמין לאשה עצמה. (9)

הא – עד אחד ביבמה המעיד שמת בעלה כדי שתתייבם (10) – לא תיבעי לך, אין לך להסתפק שהוא נאמן.

דהרי אפילו אידי – האשה עצמה – נמי

8. כך צריך לומר. דוקא משום שהכחישוהו שנים לעד הוא שתצא.

9. נתבאר על פי התוספות ד"ה "עד" וד"ה "כי תיבעי" הראשון, וראה מה שכתב הריטב"א בסברת לישנא בתרא.

10. פשוט לשון הגמרא משמע, שאף אם אומר העד "מת בנך ואחר כך מת בעליך", פשוט לגמרא בלשון זו שהוא נאמן, שהרי לא חילקה הגמרא אלא בין עד אחד להתירה ליבמה ובין עד אחד להתירה לשוק. ועוד, שהרי רב ששת

מהימנא [גם כן נאמנת] וכל שכן עד זר, וכדתנן:

האשה שאמרה מת בעלי — והיא אינה זקוקה ליבום, שאין לו אח או שיש לו בנים — הרי זו **תנשא**.

האשה שאמרה **מת בעלי** — והיא זקוקה ליבום — הרי זו **תתיבם**.

כי תיבעי לך: האם עד אחד נאמן למישרי

יבמה לעלמא, וכגון שאמר העד מת יבמך, שבזו היא עצמה אינה נאמנת⁽¹¹⁾ [כמבואר במשנה לקמן], ומכל מקום יש להסתפק אם עד זר הרי הוא נאמן⁽¹²⁾.

מאי טעמא דעד אחד נאמן באשת איש להתירה?

האם **משום דמילתא דעבידא לגלויי לא משקר**, והכא נמי לא משקר.

נאמנת הוא משום שלא האמינוה חכמים אלא על מיתת בעלה להוציאה מחזקת איסור אשת איש על ידי דיוק שלה ומשום עיגונא, אבל להוציאה מחזקת איסור ליבם, לא רצו חכמים להאמינה, ואף שהיא מדייקת היטב, אבל על ידי עד אחד יש לדון להתירה.

11. נתבאר על פי התוספות ריש ד"ה כי תיבעי.

12. כתב רש"י: יבמה לעלמא, עד אחד מתירה לשוק שאומר לה מת יבמך "או מת בעליך ואחר כך מת בנך"; וכן מוכח מהמשך הסוגיא כי כשם שנסתפקנו בעד אחד שאומר "מת יבמך", כך נסתפקנו בעד אחד שאומר מת בעליך ואחר כך מת בנך.

ולכאורה צריך ביאור, שהרי הניחא כשאומר העד "מת יבמך" שהיא עצמה אינה נאמנת, שפיר יש להסתפק אם עד אחד נאמן, אבל באומר העד "מת בעליך ואחר כך מת בנך", שהיא עצמה נאמנת [וכמבואר בהקדמה אות ב], למה לא יהא נאמן העד, והרי לשון זו סוברת כי אם היא נאמנת, כל שכן שהעד נאמן!?

וראה בתוספות [סוף ד"ה "כי תיבעי" השני], שהאריכו ליישב קושיא זו, ונתנו טעם שרק היא נאמנת מפני שיש לה מגו שהיתה יכולה לומר "מת בעלי" ולא לספר על מיתת הבן, אבל העד

בלישנא קמא דיבר בהדיא על אופן זה, ואם כן משמע שגם על אופן זה אומרת הגמרא "לא תיבעי לך".

אלא שלכאורה אי אפשר לומר כן, הואיל וכל טעם הגמרא הוא משום שאף היא עצמה נאמנת, ואילו לומר "מת בני ואחר כך מת בעלי" אף היא עצמה אינה נאמנת וכמבואר במשנה שהובאה בהקדמה.

ובהכרח שאין פשיטות הגמרא שהעד נאמן להתירה ליבום רק באומר העד מת בעליך שזו היתה עיקר בעיית הגמרא לעיל [ולא "מת בנך ואחר כך מת בעליך", וכמו שנבאר בהערה קודמת, ומכאן למד הריטב"א שזוכר שם שעיקר הבעיה היתה רק ב"מת בעליך", וכך מדוקדק גם מלשון רש"י כמבואר שם]; וכן היא שיטת התוספות בתירוצם הראשון [בד"ה "כי תיבעי" הראשון].

אבל בתירוצם השני כתבו, שעד אחד נאמן להתיר אשה ליבום אף באומר "מת בנך ואחר כך מת בעליך", כי הואיל ואשה נאמנת לומר מת בעלי שאתיבם הרי אנו רואים שלא חששו חכמים שמא אומרת היא כן משום דמרחמא ליה ליבמה, שאם היינו חוששים שמא אינה מדייקת משום דמרחמא ליה ליבמה, היה לנו לחשוש שמא משקרת היא משום שמרחמא ליה ליבמה, אלא ודאי שאין אנו חוששים לזה, ומה שאינה

או דילמא טעמא דעד אחר, משום דאיהי דייקא ומינסבא, והא לא דייקא ומינסבא, דמינסבא הוא (13) דסניא ליה.

א-צ

שמא שונאת היא את האמור להיות יבמה, ועל כן נישאת היא לשוק ללא בדיקה מספקת. (1)

אמר לחו רב ששת: תניתוח במשנתנו שעד אחד נאמן להתיר יבמה לשוק.

שהרי שנינו: אמרו לה מת בעליך ואחר כך מת בנך, ונשאת לשוק, ואחר כך אמרו לה: הילוף היו הרברים —

תצא, והולד ראשון ואחרון ממזר.

והרי היכי דמי [מי הוא זה שהעיד להתיר את האשה, ומי היו המכחישים]?

אילמא תרי שני עדים העידו להתירה ותרי עדים העידו להכחישים?

מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני [מה

ראית לסמוך על המכחישים ולאוסרה, יותר מאשר על השנים המתירים אותה לשוק]!?

ועוד תיקשי, האיך שנינו "והולד ממזר" שמשמעותו כי הוא ממזר ודאי, והרי ספק ממזר הוא, היות ולפי עדות המתירים אינו ממזר ולפי עדות האוסרים הרי הוא ממזר, ואם כן ספק ממזר הוא!?

וכי תימא, ואם תאמר שלא דק [דייק] התנא של משנתנו בלשונו.

והא מודקתני סיפא דמשנתנו: הראשון ממזר והאחרון אינו ממזר, שמע מינה דוקא קתני.

אלא לאו, בהכרח, שמתחילה לא בא אלא חד להתירה לשוק, והיות ושני עדים הכחישו אותו הרי הם נאמנים והולד ממזר ודאי.

והרי אנו לומדים ממשנתנו, שטעמא דאתו בי תרי אכחשוהו, רק משום שבאו שני עדים להכחיש את העד האחד לכן אנו מאמינים להם ולא לעד האחד.

קטרוג מצוי בינו לבינה, ומינסבא בלא דיוק, שאף כשתאסר לו אינה קפידה בכך."

1. ביארו התוספות את סברת הגמרא בלשון זו, שאין אנו חוששים שמא לא דייקא משום דמרחמא ליה ליבמה, אבל חוששים שמא לא דייקא משום ששונאת היא ליבמה. שהוא משום דאף על גב דמשום אהבתה אינה מזוללת בבדיקתה, מכל מקום משום שנאתה יש לחוש שתקלקל ולא תבדוק "שגדולה שנאת השונאות מאהבת האוהבות".

והוסיפו עוד "ושכיח טפי דסניא ליה מדמרחמא ליה, כדמשמע בסוף פרק האשה שלום".

אין לו מגו זה, ראה בדבריהם; והואיל ובלא מגו אין היא נאמנת לומר שמת בנה קודם לבעלה להוציא את עצמה מחזקת יבום, כשם שאינה נאמנת לומר מת יבמי, לפיכך יש מקום להסתפק בעד אחד.

13. צריך ביאור, מה שייך לומר כי מפני שהיא שונאת את יבמה הרי היא אומרת "מת יבמי", והרי אין היבם לפנינו שייבמה, עד שנאמר שהיא רוצה להישמט ממנו, ולכשיבוא, אם יבוא הרי לא יועיל לה מה שתנישא לאחר, כי יוציאווה ממנו שבאיסור היא עומדת אצלו, ונמצא שלא הרויחה כלום באומרה שמת יבמי!?

ובמאירי נראה שהרגיש בקושיא זו. ולכן כתב: "זימנין דסניא ליה, ליבם, מתוך שסתמו